

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ»**

Виконала:
студентка KorOb1-M117z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Олігофренопедагогіка
Дерипаска Таїсія Анатоліївна

Керівник: кандидат медичних наук, доцент
Михальський А.В.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент
Левицький В.Е.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	7
1.1. Характеристика екологічної освіти та виховання учнів початкових класів.....	7
1.2. Психологічні передумови готовності до пізнання довкілля учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.....	15
1.3. Особливості екологічної освіти та виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.....	21
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	30
2.1. Обґрунтування методики рівня сформованості екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.....	30
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	34
Висновки до другого розділу.....	41
РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНИСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	43
3.1. Педагогічні умови формування екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.....	43
3.2. Особливості формування екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках природознавства.....	52
Висновки до третього розділу.....	70

ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	82
Додаток А. Конспект виховного заходу з природознавства на тему «Висівання пророщеного насіння у закритий ґрунт».....	82
Додаток Б. Конспект уроку з природознавства на тему «Цілющий дивоцвіт (лікарські рослини нашої місцевості)».....	85

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне українське суспільство в силу локальних і глобальних процесів розглядає проблему екологічного виховання, яка виступає головною у сфері людського буття, зокрема збереження, примноження та охорона довкілля покращує не лише існування та збереження живої та неживої природи на землі. Невідповідність існування природи і соціуму, неправильне та нераціональне застосування природних ресурсів, знищення ландшафтів довкілля призводить до негативних факторів впливу природи на стан зовнішнього середовища, фізичного та психічного здоров'я людства.

Проблема екологічного виховання висвітлена в багатьох працях за різними напрямками, зокрема: зміст та напрямки екологічного виховання учнів з типовим розвитком (В. Дерев'яненко, В. Ігоніна, С. Клименко, О. Король, А. Кухта, Н. Лисенко, Л. Манорик, , Е. Писарчук); сутність та характеристика екологічних проблем (Р. Гарковенко, О. Пустовойтова, Л. Харламова); методика екологічного виховання учнів з типовим розвитком (В. Байбара, Н. Верзілін, В. Гайнушіна, Н. Жесткова, А. Захлебний, І. Суравегіна); теоретичні аспекти екологічного виховання (І. Дедю, В. Крисаченко, В. Мінаєш); психолого-педагогічні зміст та ефективність навчання при викладанні курсів «Природа і людина», «Людина і світ», «Я і Україна» (В. Байбара, А. Захлебний, І. Зверєв, І. Зюзікін, Г. Ковальчук).

Існує велика кількість публікацій у напрямку екологічної освіти та виховання молодших школярів з типовим розвитком, на відміну до дітей з порушеннями інтелектуального розвитку ця проблема розглядається за напрямками сутності, змісту, методів, засобів та прийомів екологічного виховання (В. Воронкова, О. Вержиховська, Г. Дульнєв, І. Єременко, С. Миронова, В. Синьов, Л. Співак, Л. Стожок, А. Ульянова, А. Усвайська).

Вивченням проблеми екологічного виховання в корекційній педагогіці займались В. Воронкова, О. Вержиховська, Г. Дульнєв, І. Єременко, В. Мачіхіна, С. Миронова, В. Худенко. На їх думку, екологічне виховання

молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку дозволяє виховати екологічну культуру у цієї категорії дітей. Навчальні дисципліни з рідної мови, читання, природознавства створюють позитивні умови виховної, практичної та корекційної спрямованості екологічної освіти учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку. Актуальність проблеми зумовила вибір теми дипломної роботи магістра **«Особливості екологічного виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку»**.

Мета дослідження – визначити теоретико–методологічні та практичні положення екологічної освіти та виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні положення екологічної освіти та виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

2. Визначити стан педагогічної практики щодо екологічної освіти та виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

3. Обґрунтувати та розробити методику вивчення екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічного забезпечення процесу екологічного виховання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Гіпотеза дослідження: корекційна спрямованість педагогічного забезпечення процесу екологічного виховання дає змогу підвищити рівень екологічної освіти і виховання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Об'єкт дослідження – екологічне виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Предмет дослідження – забезпечення педагогічного процесу екологічного виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Методи дослідження. аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних матеріалів; вивчення досвіду роботи закладів освіти у даному напрямку; аналіз продуктів діяльності дітей у навчально-виховному процесі; констатувальний та формувальний експерименти; процедури кількісної та якісної обробки даних.

Експериментальна база. Прибузька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат, Вінницький район, село Агрономічне

Теоретична значущість полягає у тому, що проаналізовано теоретико-методологічні положення екологічної освіти та виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку; визначено стан педагогічної практики щодо екологічної освіти та виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Практичне значення полягає в обґрунтуванні та розробці методики вивчення екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку; експериментальній перевірці ефективності педагогічного забезпечення процесу екологічного виховання молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка

Публікації: Робота висвітлена у статті «Екологічне виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку» у збірнику наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології.

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Теоретико-експериментальне вивчення питання особливостей екологічного виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку дало нам змогу зробити наступні висновки.

Екологічна освіта та виховання учнів початкової школи – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Однак діючі на сьогоднішній день програми ще не повністю задовольняють потреби екологічної освіти і виховання школярів через те, що в більшості з них природа розглядається передусім з точки зору її народногосподарського значення, естетичної і оздоровчої цінності. У зв'язку з цим особливої уваги набувають вивчення і пропаганда передового педагогічного досвіду з цієї проблеми, оскільки практика іноді випереджає теоретичні досягнення.

Основою екологічної освіти та виховання учнів початкової школи є природознавство, яке розкриває таємниці довкілля, його правила та закони, розповідає про місце людини у природі, її вплив на навколишнє середовище.

Учні початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку, у переважній більшості, адекватно сприймають довкілля, але сам процес сприйняття навколишнього світу недостатньо адекватний. Це призводить до того, що уява в учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку, зазвичай не чітка та мало диференційована.

Спілкування з довкіллям – дієвий та результативний засіб освіти та виховання учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку. Лише у взаємозв'язку з явищами природи, життєдіяльністю учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку проявляються сприйняття і уявлення, коригуються психічні пізнавальні процеси.

Значні успіхи у в плані екологічної освіти та виховання учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку можливі за умови здійснення його за такими напрямками: застосування ефективних методів і прийомів, що активізують діяльність учнів початкової школи з

порушеннями інтелектуального розвитку (розв'язання проблемних завдань з екологічним змістом); екологізація навчально-виховного процесу (від конкретних питань програми дисциплін природничого циклу до проведення виховних заходів в позаурочний час).

Дослідження особливостей екологічної освіти та виховання учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку дає нам змогу зробити висновки про те, що дана категорія дітей – працьовиті, співчутливі, які люблять природу. Особливості роботи школи дають можливість здійснювати екологічне виховання на уроках та в позаурочний час. Мета його – виховання екологічної культури, впровадження практичних навичок охорони природи.

Для реалізації екологічного виховання в загальноосвітньому спеціальному навчальному закладі, для кращого засвоєння екологічних знань учнями початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку необхідно: здійснювати екологічне виховання через інтеграцію в навчальні теми при викладанні основ наук; організовувати спостереження за природними явищами з послідуочим опрацюванням і використанням результатів на уроках та позакласних заходах; більше проводити екологічні виховні заходи; проводити загальношкільні екологічні акції; підвищувати екологічну компетентність корекційних педагогів та вихователів.

Екологічна освіта та виховання учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку сприяє формуванню у них моральних і особистісних якостей, підготовці їх до самостійного життя та праці.

Використовуючи різні форми навчально-виховної роботи, у процесі екологічного виховання, слід враховувати вікові та психофізіологічні особливості учнів початкової школи з порушеннями інтелектуального розвитку. Лише тоді можливо досягти того, що екологічна освіта та виховання на практиці становлять невід'ємну частину усієї навчально-виховної діяльності у школі.

Методика виявлення рівня прояву екологічного вихованості та

екологічних знань учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку, що складається з двох етапів: перший етап включає в себе аналіз навчально-виховної діяльності з екологічного виховання учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку щодо сформованості у них екологічної вихованості; другий етап включає в себе проведення бесід екологічного змісту з учнями початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку щодо сформованості у них екологічних знань, умінь та навичок.

Аналіз даних методики дослідження рівня прояву екологічної вихованості та екологічних знань у учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку дає нам змогу зробити висновки про те, що в цілому діти володіють окремими екологічними знаннями, але є такі діти які мають дуже низький та нижче за середній рівень знань, тому з учнями початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку потрібно проводити корекційну роботу з розширення та закріплення їхніх знань на практиці.

Спостереження за дітьми під час виконання різних моментів показав, що далеко не всі діти демонструють дбайливе ставлення до природи, відповідний рівень екологічної вихованості. У ході прогулянки до парку виявлені численні прогалини у знаннях учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку з екології, що змусило нас шукати шляхи виходу із даного становища, а саме обґрунтувати методику корекційної роботи з розвитку екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

При формуванні екологічної вихованості провідна роль належить предметам природничого циклу, але і в процесі викладання гуманітарних предметів за своїм змістом, спрямованістю вони орієнтують учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку на практичну діяльність в природному середовищі.

При визначенні основних напрямків діяльності корекційного педагога

та вихователя, орієнтованої на формування екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку, ми виділили наступні напрямки: розвиток внутрішньої потреби у пізнанні природи; оволодіння нормами екологічно-грамотної поведінки, формування навичок і вмінь спілкування з природою; засвоєння народних традицій у взаємовідносинах з природою і кращих зразків світової практики поводження в природі; залучення до природоохоронної діяльності на основі набутих знань і ціннісних орієнтацій; сприяння переходу опанованих знань в переконання, в естетичні смаки, норми ставлення до природи.

Серед важливих передумов ефективності процесу становлення екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку доцільно виділити наступні: визначення і застосування оптимальних форм і методів виховного впливу на учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку; активне залучення учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку до природоохоронної роботи; формування у учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати її, примножувати її багатства.

Розвиток екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку тісно пов'язаний з формуванням у них умінь: спостерігати об'єкти й явища, які вони вивчають, виділяти суттєві ознаки, знаходити у них подібні і відмінні риси, об'єднувати і класифікувати предмети, робити висновки та узагальнення. Таку роботу, можливо, проводити на уроках природознавства.

Саме уроки природознавства в молодших класах є тим фундаментом, на якому формуються екологічні знання у учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, адже саме в цей час у них формуються елементарні поняття і уявлення про явища природи.

Після проведення проведеної нами корекційної роботи ми побачили, що

рівень екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку значно збільшився, зокрема:

- на низькому рівні екологічної вихованості залишився 1 учень (10 %),
- на нижче середнього рівні – 4 учнів (40 %),
- на середньому рівні – 5 учнів (50 %).

На основі зробленого аналізу результатів дослідження вважаємо, що запропоновані форми роботи не тільки в кількісному, а й в якісному відношенні покращують рівень екологічної вихованості учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навч. пос. - 2-ге вид. / Т.М. Байбара - К.: Веселка, 1998. - 334 с.
2. Барановський В.А. Екологічна ситуація в Україні / В.А. Барановський // Зелений світ. – 1995. – №8. – С. 17-19.
3. Василевська В.Я. Понимание учебного материала учениками вспомогательной школы / В.Я. Василевська. – М.:Просвещение, 1990. – 166 с.
4. Вержиховська О.М. Теорія і спеціальна методика виховання дітей особливостями інтелектуального розвитку: Навчально-методичний посібник / Вержиховська О.М., Бонецька О.М., Козак А.В. – Кам'янець-Подільський ТОВ “Друк-Сервіс”, 2013. – 372 с.
5. Волкова А.С. Екологічне виховання школярів / А.С. Волкова. – К.: Знання, 1985. – 48 с.
6. Воронкова В.В. Основные направления повышения эффективности урока во вспомогательной школе / В.В. Воронкова, В.Ф. Мачихина // Дефектология. –1981. – №2. – С.7-9.
7. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе / под ред. В.В. Воронковой. Книга для учителя. – М.: Школа-Пресс, – 1994. – 154 с.
8. Воспитательная работа во вспомогательной школе: пособие для учителей и воспитателей (Из опыта работы) / под ред. В.Ф. Мачихиной. – М.: Просвещение, 1985. – 327 с.
9. Выготский Л.С. Избранные произведения / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1984. – Т.5. – 368 с.
10. Гайнушина В. Виноват ли учитель?: [об екол. воспит. школьников] / В. Гайнушина // Природа и человек. – 2000. – № 9. – С. 12-13.
11. Голева А.І. Методичні основи екологічного навчання і виховання / А.І. Голева, М.А. Курок // Біологія в школі. – 2001. – № 2. – С. 31-35.
12. Дедю И.И. Экологический энциклопедический словарь / И.И. Дедю. –К.: Освіта, 1999. – 408с.
13. Дерев'яненко В.О. Екологічне виховання учнів / В.О. Дерев'яненко

// Початкова школа. — 1989. — №11. — С. 27-30.

14. Дети с отклонениями в развитии / под ред. М.С. Певзнер. — М.: Просвещение, 1995. — 112 с.

15. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе / Г.М. Дульнев. — М.: Просвещение, 1991 — 180 с.

16. Екологічне виховання учнів допоміжної школи / упоряд. Л.С. Стожок — К.: РУМК, 1991. — 180 с.

17. Экологическое и эстетическое воспитание школьников / под ред. А.П. Печко. — М.: Педагогика, 1994. — 135 с.

18. Єременко І.Г. Навчання учнів допоміжної школи користуватися знаннями й уміннями / І.Г. Єременко, Г.М. Мерсіянова. — К.: Радянська школа, 1991. — 136 с.

19. Жесткова Н.С. Состояния экологического воспитание учащихся младшего школьного возраста / Н.С. Жесткова // Начальная школа. — 1989. — №10. — С. 78-81.

20. Занков О.В. Избранные педагогические труды / О.В. Занков. — М.: Педагогика, 1990. — 424 с.

21. Захлебный А.Н. Экологическое образование школьников во внеклассной работе / А.Н. Захлебный, И.П. Суравегина. — М.: Просвещение, 1984. — 160 с.

22. Зверев І.Д. Екологічна освіта школярів / І.Д. Зверев, І.П. Суравегіна. — М.: Педагогіка, 1983. — 96 с.

23. Зверев И.Д. Экология в школьном обучении: Новый аспект образования / И.Д. Зверев. — М.: Просвещение, 1980. — 153 с.

24. Иванова А.Л. Обучаемость как принцип оценки умственного развития детей / А.Л. Иванова. — М.: Просвещение, 1996. — 94 с.

25. Ігоніна В.І. Екологічне виховання молодших школярів / В.І. Ігоніна, Т.М. Старикова // Початкова школа. — 1996. — №4. — 127 с.

26. Капустин А.И. Формирование понятий у учащихся на основе чувственного и рационального познания / А.И. Капустин. — Славянск:

Славянск, 1982. – 120 с.

27. Коломинский Я.Л. Развитие личности учащихся вспомогательной школы / Я.Л. Коломинский. – К.: Освіта, 1988. – 176 с.

28. Корекційна спрямованість уроків природознавства в третьому класі допоміжної школи. Методичні рекомендації для вчителів допоміжної школи: упоряд. Л. С. Стожок. – К.: РКМК, 1995. – 120 с.

29. Коррекционная педагогика. Основы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии / под ред. Б.П. Пузанова. – М.: Академия, 1998. – 144 с.

30. Кузнецов А. Нетрадиційні форми діяльності у позакласній роботі з розумово відсталими учнями / А. Кузнецов // Дефектологія. – 1998. – №4 – С. 27-29.

31. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: Учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебидь, 2002. – 327 с.

32. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции – 2-е изд., перераб. и дополн. / Липа В.А. – Славянск: Предприниматель Маторин Б.И., 2012. – 386 с.

33. Луценко В.С. Некоторые приемы организации самостоятельной деятельности учащихся вспомогательной школы в процессе сообщения словесной информации / В.С. Луценко // Дефектология. – 1981. – №6. – С.3-7.

34. Матвеева М.П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку / М.П. Матвеева, С.П. Миронова: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, 2005. – 164 с.

35. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: навч. посіб. / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський Державний університет, ред-но – вид. від., 2008. – 204 с.

36. Пакулова Р.М. Методика преподавания природоведения / Р.М. Пакулова, В.И. Кузнецова. – М.: Просвещение, 1990. – 187 с.

37. Петрова В.Г. Обучение учащихся 1-4 классов вспомогательной

школы / В.Г. Петрова. – М.: Просвещение, 1978. – 205 с.

38. Пороцкая Т.И. Работа воспитателя вспомогательной школы: Кн. для воспитателя / Т.И. Пороцкая. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.

39. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. в 2 ч. – К.: Неопалима купина, 2006. – 336 с.

40. Рубінштейн С.Я. Психологія розумово відсталих школярів / С.Я. Рубінштейн. – М.: Просвещение, 1986. – 192 с.

41. Сак Т.В. До вивчення природознавства у класах інтенсивної педагогічної корекції / Т.В. Сак, Н.Д. Бескова // Дефектологія. – 1999. – №1. – С. 28-33.

42. Синьов В.М. Корекційна робота на уроках природознавства та географії в допоміжній школі / В.М. Синьов. – К.: Освіта, 1977. – 213 с.

43. Синьов В.М. Психологія розумово відсталої дитини: Підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

44. Смирнова А.Н. Коррекционно-воспитательная работа учителя вспомогательной школы / А.Н. Смирнова. – М.: Просвещение, 1982. – 189 с.

45. Смоляк О.С. Народна творчість у шкільну практику / О.С. Смоляк, О.І. Мудрий, З.М. Стельмащук // Початкова школа. – 1989. – №3. – С. 2-8.

46. Співак Л.А. Корекційна роль природознавства в навчанні та вихованні дітей з обмеженими можливостями / Л.А. Співак // Дефектологія. – 1999. – №1. – С. 53-56

47. Стадненко Н.М. Особенности мышления учащихся вспомогательной школы. / Н.М. Стадненко – Киев: Радянська школа, 1980. – 144 с.

48. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1. – С. 43-45.

49. Ульянова А.В. Методичні рекомендації по плануванню предметних уроків в третьому класі допоміжної школи / А.В. Ульянова. – К.: Вища школа, 1999. – 174 с.

50. Усвайська А.В. Изучение природы в младших классах

вспомогательной школы. Методические рекомендации для студентов дефектологических факультетов педагогических институтов / А.В. Усвайська. – М.: Просвещение, 1988. – 108 с.

51. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А.В. Усова. – М.: Педагогика, 1986. – 176 с.

52. Уфимцева Л.П. Игровые задания по коррекции и развитию познавательных процессов у учащихся с нарушением интеллекта / Л.П. Уфимцева // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития, 2003. – № 6. – С. 39-54.

53. Формирование положительного отношения к учебно-трудовой деятельности у учащихся вспомогательной школы / Под ред. Стадненко Н. – К.: Радянська школа, 1982 – 119 с.

54. Хохліна О.П. Усвідомлення учбової діяльності в розумово відсталих школярів / О.П. Хохліна // Дефектологія. – 1997. – №2. – С.7-9.

55. Худенко В.П. Наглядные методы на уроках естествознания во вспомогательной школе / В.П. Худенко // Дефектология. – 1990. – №1. – С. 35-37.

56. Шевченко С.Г. Наблюдение в природе с целью активизации познавательной деятельности и развития речи младших школьников с задержкой психического развития / С.Г. Шевченко // Дефектология. – 1986. – № 3. – С. 14-19.

57. Шиф Ж.И. Психологические вопросы во вспомогательной школе / Ж.И. Шиф. – М.: Педагогика, 1972. – 150 с.

58. Ягодковский К.П. Вопросы общей методике естествознания / К.П. Ягодковский. – М.: Просвещение, 1984. – 201 с.

59. Ягодковский К.П. Элементы естествознания для вспомогательной школы / К.П. Ягодковский. – К.: Радянська школа, 1988. – 195 с.

60. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин. – М.: Знание, 1974. – 64 с.